

Др Зоран ВАСИЉЕВИЋ

доцент на Правном факултету Универзитета у Бањој Луци

СПЕЦИФИЧНОСТИ СТИЦАЊА И РАСПОЛАГАЊА АКЦИЈАМА БАНКЕ

Резиме

Аутор се у раду бави специфичностима правног режима стицања и располагања акцијама банака у односу на општи режим компанијског права. Притом, наведена питања анализира посматрајући рјешења у правима земаља у окружењу, али и појединих репрезентативних правних система. Закључује се да је легислатива која се односи на акционарство у банкарском сектору ригорознија у односу на ону која се примјењује на акционаре осталих акционарских друштава, посебно оних која се баве нефинансијским дјелатностима. Овај став аутор и потврђује указујући на ограничења стицања капитал учешћа потребом прибављања сагласности од стране регулатора, специфичности стицања сопствених акција и могућност принудне продаје акција у случају реструктурирања банке, као и друга ограничења и обавезе које се намећу акционарима банке, а чије испуњавање контролишу регулатори банкарског сектора.

Кључне ријечи: *стицање акција, банка, регулатор, капитал учешће, реструктурирање.*

І Уводна разматрања

У правним системима се, поред општег режима, за поједине врсте привредних друштава успоставља и посебни правни режим. Разлози су, најчешће, специфична власничка структура (као у случају јавних предузећа) или карактер дјелатности које ти правни субјекти обављају (као што су дјелатности финансијског сектора). Банке спадају у групу таквих привредних субјеката, па их с правом можемо назвати специјализованим привредним (акционарским) друштвима.

С обзиром на значај банака у привредним токовима сваке државе, оне су подвргнуте и строжијој регулативи у односу на остале привредне субјекте, прије свега у погледу услова оснивања и пословања, а затим и у погледу осталих питања статусног карактера, као што су организациона структура, те права и обавезе акционара. Могло би се рећи да су акционари банке предмет континуираног надзора супервизора (регулатора).¹ Банке се, за разлику од општег нормативног система оснивања привредних друштава, оснивају по систему дозволе, коју у упоредном праву најчешће дају централне банке (нпр., Народна банка Србије), док је у Републици Српској ово питање у надлежности посебне управне организације, тј. Агенције за банкарство. Ова институција врши и надзор над пословањем банака након њиховог оснивања, а има утицаја и на остваривање одређених права акционара, међу којима је и право на располагање акцијама.

Основни разлог подвргавања банака строгој државној контроли је тај што банке послују са туђим новцем и хартијама од вриједности, па је потребно спријечити евентуалне злоупотребе.² Други разлог је што обављањем платног промета и кредитирањем привреде и становништва банке непосредно утичу на количину новца у оптицају, а тиме и на успјех привредних токова и стабилност финансијског система.³

Специфичности стицања и располагања акцијама банака у правима Републике Српске и Србије се, с једне стране, односе на условљавање стицалаца да, приликом преласка одређених прагова капитал учешћа, траже претходно одобрење од регулатора, а с друге стране, у праву регулатора, да приликом спровођења мјера реструктурирања банке принудно прода акције другим лицима, без потребе за прибављањем сагласности дотадашњих акционара. Слична рјешења су садржана и у прописима упоредног права, укључујући и државе из окружења, поготово у погледу условљавања стицања акција претходном сагласношћу надлежног надзорног тијела. Обје наведене специфичности, у сваком случају, представљају одступање од општег принципа слободне преносивости акција на којем почива компанијско право, те је потребно, прије свега, указати на општи режим преноса својине над акцијама.

---

1 Татјана Јованић, *Циљеви и облици регулисања пословања банака*, Београд, 2009, 224.

2 Више: Зоран Васиљевић, *Правна теорија кредита*, Бања Лука, 2013, 201.

3 Дијана Марковић-Бајаловић, *Привредне организације*, Источно Сарајево, 2005, 350.

II Општи режим стицања акција

Акција је врста хартија од вриједности која даје статусна права њеном имаоцу у привредном друштву, које је издаје. У принципу, то је слободно прометљива хартија од вриједности и њен власник (акционар) има право да је пренесе када и коме хоће.⁴ Међутим, од наведеног начела се може и одступити у случајевима када је то законом или општим актима самог акционарског друштва предвиђено. Ово се односи само на затворена друштва, док се у случају отворених акционарских друштава, по правилу, забрањује могућност ограничавања преноса акција од стране самог друштва.⁵ У изузетним случајевима, могућност остваривања права располагања акцијама се може чак и искључити. То су оправдани случајеви у којима над интересом акционара преовладава интерес самог друштва. Типичан примјер би биле тзв. гаранцијске акције које друштво претходно продаје члановима управе (дакле, прво их обавезује да купе акције) како би их стимулисало на што боље обављање послова у интересу друштва. Зато им након тога забрањује продају тих акција све док им не престане мандат због ког су првобитно и били приморани да постану акционари. Други случај забране преноса би могао настати у односу на оне акционаре који су преузели и неке споредне чинидбе према друштву, све док их не изврше, поготово ако су непреносиве.

Код затворених акционарских друштава промет акција, дакле, може бити ограничен или искључен општим актима самог друштва (нпр., статутом). Такве акције се називају винкулиране или неслободне.⁶ Најчешћа ограничења преноса акција се свode на прописивање права прече куповине осталих акционара (свих или ималаца одређених класа акција), затим условљавање стицаоца акција у стечајном или извршном поступку да их претходно понуди постојећим акционарима (како би им се дала могућност да онемогуће улазак нових лица у друштво), и сл. Поред законских и статутарних, могу постојати и уговорна ограничења преноса акција у случају постојања таквих споразума између самих акционара или ак-

4 У енглеском праву, наведено начело је потврђено и бројним судским пресудама, као нпр. у случајевима *Smith Knight & Co. Weston's Case* (1868) 4 Ch App 20 или *Bede Steam Shipping Co* (1917) 1 Ch 123, at 132/133 (CA). Види: John Birds, A. J. Boyle, Bryan Clark, Iain MacNeil, Gerard McCormack, Christian Twigg-Flesner, Charlotte Villiers, *Boyle and Birds' Company Law*, 6th ed., Bristol, 2007, 294.

5 Види: Закон о привредним друштвима – ЗПД, *Сл. гласник Р. Српске*, бр. 127/08, 100/11 и 67/13, чл. 191. ст. 4.

6 Види: Мирко Васиљевић, *Компанијско право*, 9. издање, Београд, 2015, 300. Такође: Götz Hueck, Christine Windbichler, *Gesellschaftsrecht*, 21. Auflage, München, 2008, 378.

ционара са друштвом. Овакви споразуми могу да доведу и до дискриминације оних акционара који их нису потписали, најчешће мањинских.⁷

СТИЦАЊЕМ АКЦИЈА једно лице постаје члан привредног друштва, односно настаје један трајни правни однос између њега и тог друштва.⁸ Право на акцијама се може стицати оригинарним или деривативним путем.⁹ У случају оригинарног стицања се ради о стицању од самог емитента, било приликом његовог оснивања или касније, када се буде спроводило повећање његовог капитала. И код деривативног стицања преносилац може бити акционарско друштво чије акције су предмет преноса, али се тада ради о преносу сопствених акција, које су у специјалном правном режиму у погледу рока трајања, те остваривања права која дају. Суштина деривативног стицања је у томе да се акције, а тиме и чланство у акционарском друштву, стичу изведеним путем од пријашњег акционара (изузетно и друштва у наведеном случају сопствених акција). До тога може доћи, било вољном радњом претходног власника (нпр., продаја или поклон),¹⁰ било сљедништвом услијед његове смрти, ако се радило о физичком лицу, или престанка постојања путем стечаја, ликвидације или статусних промјена, у случају правног лица. У сваком случају, за разлику од оригинарног стицања, не ради се о првом стицаоцу, већ о промјени чланства у друштву, иако се у оба случаја ради о правном послу.¹¹

Када говоримо о реализацији права на располагање акцијама, онда ту управо мислимо на деривативно стицање акција. Наиме, ималац акција у оквиру наведеног права може да преноси право својине, као најшире стварно право, на неко друго лице које тим чином постаје нови члан привредног друштва – емитента тих акција. Поред тога, подразумијева се да право располагања обухвата и могућност преноса ужих стварних права од права својине, па тако сопственик може дати акцију неком у залогу ради обезбјеђења дуга из неког другог правног посла или, пак, уступити могућност остваривања права на дивиденду, као облик плодоуживања. У таквим случајевима се не ради о стицању акција.

7 М. Васиљевић, 301.

8 Види: Јакша Барбић, *Право друштва, књига друга – друштва капитала, свезак 1.- дионичко друштво*, 6. издање, Загреб, 2013, 350.

9 G. Hueck, C. Windbichler, 376-377.

10 У случају поклона, воља за пренос мора бити још јаче изражена него код продаје, јер поклонопримац у потпуности зависи од тога да ли ће поклонодавац предузети све потребне радње да би дошло до преноса власништва на акцији и не може га натјерати да то учини. Више: J. Birds *et al.*, 311.

11 Упореди: J. Барбић, 355-357.

Пренос акција се одвија у облику двостепеног процеса. Прво се продавац и купац договарају о цијени акција и другим условима продаје, а затим се спроводи трансфер, након којег купац постаје нови власник акција.¹² Код оних друштава чијим се акцијама тргује на берзи, у овај процес се укључује и треће лице које се професионално бави продајом акција у своје име, а за рачун свог налогодавца, тј. брокер. У овом случају, трансакције су много стандардизованије него у случају непосредне погодбе између продавца и купца, који чак не морају ни знати ко се налази на другој страни. У правном систему Републике Српске (као и земаља у окружењу) је спроведена и потпуна дематеријализација акција, тако да се оне више и не преносе у папирном облику. По извршењу трансакције, купац се региструје у Централном регистру хартија од вриједности у својству новог власника акција емитента. Тим чином он улази у права и обавезе свог претходника (нпр., преузимање обавезе уплате преосталог износа улога који није уплатио претходни власник акције), осим уколико се није радило о продаји сопствених акција, које је држало само друштво емитент и чија су права мировала за то вријеме.

III Правни режим стицања акција у банци

На питања која нису уређена посебним законима који се односе на банке, примјењују се одредбе других закона који регулишу одговарајућу материју, па се тако на проблематику акционарских друштава, акционарства или самих акција и тржишта хартија од вриједности могу примјењивати општи закони који регулишу наведене области.¹³ Међутим, специфичности банака, као облика организовања за обављање финансијских дјелатности од изузетног значаја за привреду и новчане токове сваке земље, захтијевају и посебну регулативу за одређена питања. Од тога нису

---

12 Види: Paul L. Davies, *Gower and Davies Principles of Modern Company Law*, 8. ed., London, 2011, 936. У енглеском праву се прави разлика између сертификираних и несертификираних акција, па тиме и њиховог преноса. Прва метода, која се односи на трговину акцијама као хартијама од вриједности у правом смислу ријечи (у папирном облику), је била преовлађујућа до 1996. године, кад је Лондонска берза покренула систем преноса под називом Талисман. Први облик преноса данас се примјењује само на приватне компаније (тј., затворена акционарска друштва) и компаније чије акције се не налазе на берзанском листингу. Више: *ibid*, 937-954. Такође: J. Birds *et al.*, 301-308.

13 Види: Закон о банкама Републике Српске, *Сл. гласник РС*, бр. 4/17, чл. 10. Слично рјешење, али с упућивањем само на закон којим се уређују привредна друштва, садржи и Закон о банкама Србије, *Сл. гласник РС*, бр. 107/05, 91/10 и 14/15, чл. 3.

изузети ни статус (односно, остваривање могућности да се уопште стекне статус акционара) и поједина права акционара банке.

Посебна правила која се односе на питање подобности оснивача и лица која стичу власништво у банкама и другим финансијским институцијама произлазе из међународних принципа и стандарда о оснивању и пословању банака, а прије свега базелских Кључних принципа за ефективну супервизију банака.¹⁴ Базелски комитет за супервизију банака је основан 1975. год. од стране гувернера централних банака Групе десет земаља (G-10), као одговор на повећану глобализацију банкарских активности и поремећаје на девизним тржиштима. Његов циљ је смањење ризика од пропасти банака који је запријетио глобалном финансијском систему, кроз подстрекавање дијалога и сарадње између регулатора и договарање о стандардима адекватности капитала. Овај Комитет нема формалну наднационалну власт, али његове препоруке (тзв. меко право) су изузетно утицајне и примјењиване од стране банкарских регулатора широм свијета.¹⁵ Управо четврти кључни принцип Базелског комитета указује на нужност да се регулаторима банака омогући да разматрају захтјеве за пренос значајног или контролног удјела у банкама. Већина његових препорука је прихваћена и у директивама Европске уније.

1. Ограничења и забране стицања акција

Регулаторима финансијских институција у данашње вријеме се, дакле, постављају бројни изазови у погледу контроле власничке структуре тих институција. Међу значајним питањима, којима они треба да се позабаве, могу се нарочито издвојити питање међусобне повезаности финансијских институција које припадају различитим секторима финансијског система (нпр., друштва за осигурање и банке), затим граница међусобног капитал учешћа финансијских и нефинансијских институција,¹⁶ карактера акционарских права у неким повезаним структурама (нпр., пирамидалне структуре холдинг компаније),¹⁷ и сл.¹⁸ Такође, мора се спре-

14 Т. Јованић, 349.

15 Е. Р. Ellinger, Eva Lomnicka, *Modern Banking Law*, 3rd ed., Oxford, 2002, 59.

16 Ово питање од земаља у окружењу изричито регулише једино Закон о банкама Црне Горе, *Сл. лист ЦГ*, бр. 17/08, 44/10 и 40/11, који у чл. 10 прави разграничење у ограничењима узajамног капитал учешћа банке и другог правног лица зависно од тога да ли се то правно лице бави финансијском дјелатношћу или не.

17 У хрватском праву се прописује да финансијски холдинг и мјешовити финансијски холдинг, који у складу са сагласношћу за стицање квалификованог удјела има положај надређеног друштва према кредитној институцији, дужан је регулатора обавијестити о свакој промјени својих

чавати и узајамно учешће у капиталу привредних субјеката, те контролирати стицање одређених прагова капитал учешћа (од квалификованог, преко значајног, па до контролног), као и стицање сопствених акција банака. Одређена стицања се не смију ни дозвољавати, као нпр. она чији су извор средства добијена путем кредита од стране банке чије су акције предмет куповине.

У сваком случају, банкарска власничка структура мора бити транспарентна и у том погледу су много наглашенији захтјеви у односу на остале привредне субјекте. Ограничења која се, стога, постављају на овом пољу, имају за циљ очување конкуренције унутар финансијског сектора и смањење пословног ризика финансијских институција. Ограничења међуповезивања, коначно, олакшавају регулаторима и спровођење институционалног надзора над банкама.¹⁹

С обзиром да се банке у нашем правном систему сматрају отвореним акционарским друштвима независно од броја акционара,²⁰ требало би се поштовати опште правило да ограничења стицања капитал учешћа не могу бити наметнута интерним актима банке, већ се примјењују само она која су одређена Законом о банкама.

Могли бисмо закључити да се најзначајније ограничење слободног стицања акција банке, а самим тим и могућности њихове слободне продаје, уколико посматрамо проблем с аспекта постојећег акционара у улози преносиоца, састоји у услову који се односи на прибављање претходне сагласности надлежног регулатора. Наведени услов се не поставља

чланова управе, и то у року од 8 дана. Види: Ј. Барбић, 499. У праву Р. Српске, пак, сваки стицалац који подлијеже обавези тражења било претходне или накнадне сагласности за стицање акција је дужан да обавијести Агенцију за банкарство о новоименованим члановима органа управљања, сваком новом стицаоцу учешћа у таквом лицу, као и новом ортаку или комплементару, у року од 15 дана од настале промјене. Види: Закон о банкама Р. Српске, чл. 47 ст. 3. Слично рјешење садржи и Закон о банкама Србије, чл. 101 ст. 3. Проблематиком стицања акција банке у контексту стварања банкарских холдинга и њихове опасности по смањење конкуренције и могућег стварање монопола, који се настоји спријечити (у тим случајевима Борд Гувернера Федералног Система Резерви неће одобрити стицање акција), нарочито се бави америчко право. Види: пар. 1842 неофицијелног америчког Законика (*U.S. Code*), који се заснива на Закону о банкарској холдинг компанији из 1956. године (*Bank Holding Company Act*) и његовим каснијим измјенама, <https://www.law.cornell.edu/uscode/text/12/1842>, 11.03.2017.

18 Види: Т. Јованић, 356.

19 *Ibid*, 357.

20 Закон о банкама Р. Српске, чл. 11 ст. 3.

приликом сваког стицања, већ само у случајевима преласка одређених прагова капитал учешћа.

Упоредна права се приближно слажу који су то кључни прагови, почев од квалификованог (од 5-10%),²¹ преко значајног (20%), па до контролног учешћа (50%), које омогућује несметано доношење већине одлука из редовног пословања.²² С обзиром да више лица може дјеловати и заједнички, наведени услов се односи на збир њихових капитал учешћа, као и не само на директно, већ и индиректно стицање удјела у власничкој структури банке (које укључује и случај кад директни стицалац стиче акције за рачун другог лица, тј. дјелује комисионо). Што се тиче повезаних лица, под њима се, прије свега, подразумијевају лица која су међусобно повезана власништвом или капиталом или управљањем капиталом у одређеном проценту,²³ као и на други начин повезана лица ради постизања заједничких пословних циљева, тако да пословање и резултати пословања једног лица могу утицати на друго лице. Појам повезаних лица, такође, подразумијева и индиректну везу путем капитал учешћа у неком трећем лицу, или, обрнуто, везу два лица у којима неко треће лице има капитал учешће. Коначно, под повезаним лицима се сматрају и искључиво физичка лица која обављају одређену функцију у правном лицу (чланови управе, надзорног одбора), као и чланови породице тих лица и чланови породице који имају значење утврђено у закону којим се уређују привредна друштва.²⁴ Према томе, контрола лица која поднесу захтјев за стицање власништва у банци се не односи само на њих саме, већ и на контролу могућности да под именом подносиоца наступа више лица као да је формално један стицалац.²⁵

21 У правима Р. Српске и Хрватске ради се о прагу од 10%, а у Србији и Црној Гори 5% учешћа у гласачким правима или капиталу банке. У Србији је у раније важећем законодавству био прописан и виши праг који је износио 15% учешћа у капиталу банке. Види: Стеван Шогоров, *Банкарско право*, Нови Сад, 2004, 51. Њемачко право наведену проблематику регулише у Закону о банкама из 1998., с посљедњим измјенама од 23.12.2016. (*Gesetz über das Kreditwesen*), у одјелку 2с.

22 Осим наведених прагова, обично се прописује и потреба тражења сагласности и код преласка прага од 30-33% учешћа у гласачким правима или капиталу банке.

23 У праву Р. Српске се ради о 20% или више гласачких права или капитала. Види: Закон о банкама Р. Српске, чл. 2 ст. 23. Слично рјешење садржи и хрватски Закон о кредитним институцијама, *Народне новине*, бр. 159/13, 19/15 и 102/15, чл. 16.

24 Сличне дефиниције, поред Закона о банкама Р. Српске, садрже и други закони. Упореди: Закон о банкама Црне Горе, чл. 3 ст. 8; Закон о банкама Србије, чл. 2 ст. 23.

25 Соња Бунчић, *Правни положај банке*, Нови Сад, 2008, 166. Закон о банкама Р. Српске у чл. 42. дефинише када се сматра да више лица наступа као један стицалац. Такође, види: Закон о банкама Србије, чл. 95.

Стицаоци акција банке могу бити и страна лица из финансијског сектора, која имају и додатни услов, поред подношења захтјева за добијање сагласности, а то је утврђивање постојања сарадње и узајамности са регулаторним органом државе поријекла тог лица.²⁶ Тај орган треба доставити потврду о одобрењу страниј банци или наведеним лицима да могу бити стицаоци власништва у иностраној банци или, пак, потврду да такво одобрење није потребно.²⁷

Када лице добије сагласност регулатора за стицање акција у банци, оно не може то своје право искористити било кад, већ је везано законом прописаним роком, чијим протеклом губи то право уколико није почело или није довршило стицање до нивоа учешћа за које је добило сагласност, па је у случају намјере да настави са стицањем дужно прибавити нову сагласност.²⁸ С друге стране, уколико лице стекне квалификовано учешће, па касније пожели да га прода или на било који други начин смањи испод прагова капитал учешћа за које је добило сагласност, тада је о својој намјери дужно без одлагања да обавијести регулатора.²⁹

Да би потенцијални стицалац уопште добио сагласност, он мора проћи дискрециону оцјену његове подобности и финансијског стања, као и управљачке способности и утицаја на банку, коју даје надлежни регулатор. Приликом доношења оцјене, регулатор се руководи одређеним критеријумима, као што су пословна репутација и углед у односу на финансијске и пословне активности подносиоца захтјева, чињеница да ли је над његовом имовином отворан стечајни поступак или је био на руководећим пословима у правном лицу над чијом имовином је отворен стечајни поступак, да ли је осуђиван за одређена кривична дјела из области привредног или финансијског криминала или се над њим води поступак, као и други значајни показатељи. Уколико се утврди да наведени критерију-

26 С. Бунчић, 114. Види: Закон о банкама Србије, чл. 94 ст. 4.

27 Доступно на: www.nbs.rs/internet/latinica/55/55_8/55_8_1STARO.html, 15.03.2017.

28 Рок за стицање у праву Р. Српске износи годину дана од дана доношења рјешења о давању претходне сагласности. Види: Закон о банкама Р. Српске, чл. 41 ст. 3. У Србији наведени рок важи само за физичка лица (и то од достављања, а не доношења рјешења), док се за правна лица тражи да стицање обаве најкасније до дана усвајања првих наредних годишњих финансијских извјештаја, односно ревидираних финансијских извјештаја тих правних лица. Види: Закон о банкама Србије, чл. 94 ст. 6. Хрватско право, такође, предвиђа рок од годину дана, али допушта његово продужење за највише 6 мјесеци на образложени захтјев поднесен најкасније 15 дана прије истека рока. Види: Закон о кредитним институцијама Хрватске, чл. 24 ст. 4.

29 Ову обавезу прописују Закон о банкама Р. Српске, чл. 41 ст. 5 и хрватски Закон о кредитним институцијама, чл. 24 ст. 5.

ми нису задовољени, да није могуће утврдити поријекло средстава који-ма се намјерава стећи квалификовано учешће или би се стицањем нарушила тржишна конкуренција, првенствено стварањем или јачањем доминантног положаја на финансијском тржишту, регулатор ће одбити давање сагласности.³⁰

Сагласност се одбија и у случају када би се стицањем прекорачило ограничење узајамног учешћа. Наиме, Закон о банкама Р. Српске предвиђа да ако банка има квалификовано учешће у износу од 10% од укупних гласачких права или капитала другог правног лица, то правно лице не може стећи наведени праг капитал учешћа у банци. Исто ограничење важи и у обрнутом случају.³¹ У праву Црне Горе праг се подиже на 20% капитал учешћа, али се прави разлика зависно од тога да ли се на другој страни налази правно лице које се бави финансијском дјелатношћу или не. Ако се бави, и на њега се односи ограничење од 20%, међутим, ако се не бави, оно може стећи највише 5% ако банка већ има у њему капитал учешће од 20%.³²

О захтјеву за давање сагласности регулатор мора донијети рјешење у законом прописаном року од дана пријема потпуног и уредног захтјева.³³ Ћутање регулатора у остављеном року има дејство позитивног рјешења у праву Р. Српске.³⁴

Могли бисмо закључити да се акције банке могу стицати слободно само уколико се ради о стицању учешћа које не прелази праг квалификованог или у случају кад стицалац већ има контролно учешће у банци.³⁵

Постоји, такође, још једна могућност стицања без претходне сагласности регулатора у случају кад се акције стичу наслеђивањем, правним сљедбеништвом или другим стицањем независним од воље стицао-

30 Упореди: Ј. Барбић, 500. Овај аутор додаје и могућност неповољног утицаја на провођење монетарне или девизне политике. Видјети и разлоге одбијања давања сагласности у њемачком Закону о банкама, одјељак 2с пар. 1б.

31 Види: Закон о банкама Р. Српске, чл. 43. Исто рјешење садржи и Закон о кредитним институцијама Хрватске, чл. 23.

32 Закон о банкама Црне Горе, чл. 10.

33 У правима Р. Српске и Србије ради се о року од 60 дана. Види: Закон о банкама Р. Српске, чл. 45 ст. 2 и Закон о банкама Србије, чл. 94 ст. 2. Ти рокови се не морају поштовати уколико се банка налази у поступку реструктурирања. Види: Закон о банкама Р. Српске, чл. 235 ст. 1 т. 13.

34 Закон о банкама Р. Српске, чл. 45 ст. 6.

35 У овом другом случају, потенцијални стицалац мора да се повинује правилима која се односе на истицање јавне понуде за преузимање, с обзиром да су банке отворена акционарска друштва. Та обавеза траје све док се не пређе законом прописани праг (нпр., 75% капитал учешћа у праву Р. Српске).

ца. Типичан примјер таквог стицања било би повећање капитал учешћа услијед смањења основног капитала банке које није праћено сразмјерним смањењем удјела у њој.³⁶ И тада стицалац квалификованог учешћа остаје ускраћен за остваривање најзначајнијих статусних и имовинских права у банци све док не прибави накнадну сагласност регулатора. Сагласност се мора тражити у кратком року од дана стицања,³⁷ а алтернатива се састоји у смањењу учешћа у банци и обавјештавању регулатора о томе. О накнадном захтјеву одлучује се на исти начин и у року који је прописан за доношење одлуке о претходном захтјеву.

Када говоримо о забранама стицања акција у банкама, осим већ споменутих које се односе на узајамно учешће, може се навести и забрана кредитирања стицања акција банке. Наиме, ништави су, како правни послови чији је предмет давање кредита, аванса, јемства или гаранције банке ради директног или индиректног стицања њених акција, тако и само стицање акција средствима обезбјеђеним на овај начин.³⁸

2. Посљедице неовлашћеног стицања капитал учешћа

Надлежни регулатори имају право да контролишу законитост стицања акција у банкама. Стога, ако постоје основи сумње да је неко лице без претходне сагласности стекло квалификовано учешће, регулатор може од тог лица, чланова његових органа или матичног друштва тог лица, захтијевати достављање информација и одговарајуће документације потребне за оцјену о испуњености критеријума за давање сагласности. Ради ефикасније контроле и сама банка је дужна да периодично (најмање једном годишње) или, по потреби, на захтјев самог регулатора пружа информације о идентитету свих лица која у њој имају квалификовано учешће. Такође, дужна је да обавијести регулатора о сваком повећању или смањењу квалификованог учешћа у року од 15 дана од сазнања за исто.³⁹ У истом циљу, њемачко право установљава додатни захтјев за свако лице које намјерава да располаже са својим квалификованим удјелом или да

---

36 Види: Ј. Барбић, 498.

37 Према Закону о банкама Србије, чл. 100 ст. 3 и Закону о банкама Р. Српске, чл. 46 ст. 3, тај рок износи 30 дана.

38 У праву Р. Српске се, ипак, прави и изузетак од наведене забране која се протеже и на подређена друштва у којима банка има капитал учешће од 20%, ако таквим стицањем акција или удјела подређеног друштва престаје свака повезаност банке и друштва путем капитала. Види: Закон о банкама Р. Српске, чл. 40 ст. 1.

39 Види: Закон о банкама Р. Српске, чл. 48. Такође: Закон о банкама Србије, чл. 101 ст. 4 и 5.

смањи његов проценат испод законом прописаних прагова (20%, 30% или 50% гласачких права или капитал учешћа), да мора обавијестити Савезну финансијску супервизорску власт (*Bundesanstalt für Finanzdienstleistungsaufsicht – BaFin*) и њемачку Савезну банку без одлагања, а наведени регулатори могу одредити и рок за подношење извјештаја да ли је смањење и спроведено.⁴⁰

Уколико се приликом вршења контроле испостави да је неко стекао квалификовано учешће без претходне сагласности или да није поднио захтјев за добијање накнадне сагласности или тај захтјев буде одбијен, регулатор ће рјешењем наложити том лицу да прода неовлашћено стечене акције у року који се креће у распону од три до девет мјесеци. Од момента доношења рјешења неовлашћени стицалац губи права из акција за које је наложена продаја,⁴¹ а те акције више не улазе у обрачун кворума за гласање и већине потребне за доношење одлука. Ако након смањења кворума за ваљано одлучивање, неовлашћени стицалац има по основу законито стечених акција и даље већину потребну за доношење одлука на скупштини акционара, регулатор тада може именовати делегата за гласање. Именовани делегат у том случају остварује сва управљачка права из акција за које је наложена продаја и дужан је да гласа у складу са налозима регулатора, док имовинска права из акција остварује банка. Мандат делегата за гласање траје све до дана продаје акција.⁴²

Чак и већ дата сагласност за стицање акција се може накнадно одузети уколико се накнадном контролом установи да је дата на основу неистинитих или нетачних података, да стицалац своја права користи на начин који угрожава стабилно пословање банке или кад регулатор оцијени да стицалац више не испуњава критеријуме за стицање квалификованог учешћа. И у овим случајевима се примјењују исте мјере као и кад сагласност уопште није ни дата. У свим наведеним случајевима неовлашћеног стицања акција или губитка сагласности за њихово стицање, уколико стицалац не испоштује налог за отуђење акција, правни посао на основу

40 Њемачки Закон о банкама, одјељак 2с, пар. 3.

41 У њемачком праву се одузима право гласа и могућност располагања акцијама без сагласности регулатора, а суд може на захтјев регулатора (*BaFin*) именовати и повјереника који ће остваривати гласачко право, а регулатор му може наложити и продају акција уколико стицалац у остављеном року не пружи доказ о испуњености критеријума за стицање акција. Види: њемачки Закон о банкама, одјељак 2с пар. 2.

42 Закон о банкама Р. Српске, чл. 49 ст. 6-10. Такође: Ј. Барбић, 501, за право Хрватске.

ког су стечене у српском праву се сматра ништавим.⁴³ У хрватском праву се, коначно, предвиђа могућност примјене и једне блаже санкције од налагања отуђења акција. Наиме, регулатор може квалификованом стицаоцу само привремено (најдуже до 12 мјесеци) забранити остваривање права гласа на скупштини акционара уколико постоји вјероватноћа да ће се својим утицајем користити супротно добром и разборитом управљању банком или да неће поступати с пажњом доброг привредника.⁴⁴

3. Стицање сопствених акција

И режим стицања сопствених акција банака није идентичан у односу на општа правила која се односе на акционарска друштва. Наиме, према општем рјешењу у праву Р. Српске, акционарско друштво не може стицати акције оригинарним путем, али је дозвољено деривативно стицање од других акционара друштва, истина и у том случају ограничено највише до износа од 10% основног капитала, осим изузетно, када је дозвољено стицање и преко наведеног процента, као у случајевима када друштво користи резерве намијењене управо за стицање сопствених акција, када стиче бес теретно у потпуности отплаћене акције, када их стиче у поступку принудне продаје на основу судске одлуке за плаћање дуга друштву, те у случају статусних промјена.⁴⁵ Законом о привредним друштвима Србије је, пак, уведена начелна забрана уписа сопствених акција (што се односи и на зависна друштва и трећа лица која поступају комисионо за друштво), али су предвиђени услови под којима скупштина друштва може одобрити стицање (такође, до 10% вриједности основног капитала друштва), а дозвољени су и случајеви кад до стицања може доћи и на основу одлуке одбора директора или надзорног одбора, ако је управљање друштвом дводомно (у случају отвореног акционарског друштва, ако је то неопходно да би се спријечила већа и непосредна штета по друштво).⁴⁶

43 Види: С. Бунчић, 114-115 и 167-168. Овакав став, од земаља у окружењу, изричито заузима једино Закон о банкама Србије у чл. 99 ст. 2. У Црној Гори се, пак, прихвата рјешење да такве акције постају акције без права гласа, до њиховог коначног отуђења. Види: Закон о банкама Црне Горе, чл. 14 ст. 3. Иначе, у овом правном систему и крајњи рок за отуђење је краћи и износи 6 мјесеци. Права Хрватске и Р. Српске не дају изричит став.

44 Види: Закон о кредитним институцијама Хрватске, чл. 33. ст. 1 и 2.

45 ЗПД Р. Српске, чл. 216 ст. 5. Упореди са чл. 284 Закона о привредним друштвима Србије, *Сл. гласник Р. Србије*, бр. 36/11, 83/14 и 5/15.

46 Види: Закон о привредним друштвима Србије, чл. 281-282. Више о општем правном режиму стицања сопствених акција у Србији: Зоран Арсић, Владимир Марјански, *Право привредних друштава*, 2. издање, Нови Сад, 2015, 214-217; М. Васиљевић, 282-288.

Када је ријеч о банкама, стицање сопствених акција је начелно забрањено и допушта се само уз претходну сагласност регулатора, а средства којима се врши стицање морају потицати из добити банке. У супротном, правни посао је ништав.⁴⁷ Истина, осим у праву Црне Горе у којем се предвиђа да укупни износ сопствених акција не смије прелазити 5% сопствених средстава банке,⁴⁸ не прописује се максимални проценат учешћа сопствених акција у основном капиталу, као што је то предвиђено у општем режиму акционарских друштава. У српском праву се, с друге стране, стицање додатно ограничава условом да би се у случају продаје тих акција другим лицима нанијела знатна штета акционарима банке, те прописивањем обавезе банке да Народној банци Србије, уз образложени захтјев, достави и податке о условима под којима се стичу сопствене акције.⁴⁹ Разлози ограничених могућности стицања сопствених акција су приближно исти као и за остала привредна друштва. Ипак, потреба за додатним рестрикцијама и контролом у случају банака лежи у природи њихове дјелатности и утицају на привредне токове сваке државе. Наиме, оваквим стицањем долази до повраћаја улога унесених у банку, те се оштећују интереси акционара, али и повјерилаца.⁵⁰ У крајњем исходу, куповином сопствених акција се може стварати фиктивна слика да су оне пожељније на тржишту него што то јесте случај, те утицати на формирање нереалне цијене.⁵¹ То се може негативно одразити и на друге потенцијалне купце акција банке.

Акције стечене у своје име и за свој рачун, банка не може држати неограничено, већ их је дужна отуђити у законом прописаном року.⁵² За разлику од општег режима, не прописују се изузеци у којима се дозвољава дужи рок за отуђење. Штавише, Закон о банкама Србије изричито наводи да се исти рок односи и на сопствене акције стечене по основу на-

47 Види: Закон о банкама Р. Српске, чл. 39 ст. 1-3.

48 Закон о банкама Црне Горе, чл. 80 ст. 1. У њемачком праву се за стицање тражи дозвола редовне скупштине акционара и, такође, чини ограничење на износ од 5% основног капитала, када банка или пружалац финансијских услуга укључује сопствене акције у трговину. Тај проценат се не смије прећи на крају сваког дана, а дозвола може да важи најдуже пет година. Види: Uwe Hüffer, *Aktiengesetz*, 9. Auflage, München, 2010, 344-345.

49 Закон о банкама Србије, чл. 26 ст. 1 и 4.

50 С. Бунчић, 116.

51 Упореди: З. Арсић, В. Марјански, 214.

52 У правима Србије и Р. Српске то је рок од годину дана од дана стицања. Види: Закон о банкама Србије, чл. 26 ст. 7, и Закон о банкама Р. Српске, чл. 39 ст. 4. Закон о банкама Црне Горе у чл. 80 ст. 2 прописује краћи рок у трајању од шест мјесеци.

сљеђивања, правног сљедбеништва или другог стицања независног од воље банке.⁵³ У случају да не отуђи акције у прописаном року, банка их је дужна повући и поништити на терет свог акционарског капитала.

4. Принудна продаја акција

Принудна продаја, као и принудна куповина акција, су институти који се примјењују у компанијском праву на сва акционарска друштва и везују се за стицање процента капитал учешћа у износу од најчешће 90%. Разлог примјене наведених института лежи, прије свега, у прихватању реалног стања, тј. минорног утицаја мањинских акционара, који могу неким својим захтјевима, попут тражења доношења одлуке о исплати дивиденде (што често преостаје као њихов једини интерес у друштву са таквом констелацијом односа), ометати доминантног акционара у спровођењу замишљене пословне политике (нпр., појачано инвестирање у проширење пословних капацитета). Да би се избјегле такве ситуације, законом се допушта доношење одлуке о преносу преосталих акција на контролног акционара. С друге стране, омогућује се и самим мањинским акционарима да то захтијевају, у случају одсуства иницијативе контролног акционара.⁵⁴ На плану догматике, оваквим рјешењем се указује да чланство није акцијско право које се не може одузети.⁵⁵

У банкарском праву постоји, међутим, још један институт који се све више уводи у законима који се односе на питање статуса и пословања банака, а ради се о реструктурирању банке, које се спроводи као мјера реорганизације када дође до поремећаја у пословању банке, у виду алтернативе стечају, односно у циљу спречавања престанка банке путем стечаја. Регулатор тада преузима додатна овлашћења у односу на банку и може да спроводи мјере којима се задира и у акционарска права, као што су укидање права на даље стицање акција,⁵⁶ смањење њихове номиналне вриједности,⁵⁷ те поништење или принудна продаја и пренос акција.⁵⁸

53 Чл. 26 ст. 8 наведеног Закона.

54 Видјети ЗПД Р. Српске, чл. 438-439.

55 Зоран Арсић, „Принудни откуп акција – откупилац, преостали акционари, злоупотреба права на принудни откуп акција“, *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду*, бр. 1/2015, 22.

56 Закон о банкама Р. Српске, чл. 236 ст. 1 т. 2.

57 *Ibid*, чл. 235 ст. 1 т. 9. Види и чл. 252 наведеног Закона. Такође: Закон о банкама Србије, чл. 128ј ст. 2 т. 3-5.

58 Види: М. Васиљевић, 402-403.

Продаја или пренос акција се спроводе без сагласности акционара, а за преостали дио имовине подноси се приједлог за покретање стецајног поступка. Приликом продаје, регулатор мора поступати с дужном пажњом у смислу предузимања свих разумних мјера да се продаја изврши по тржишним условима. Продаја се спроводи упућивањем јавног позива потенцијалним купцима да доставе своје понуде за куповину.⁵⁹ Приход остварен преносом акција припада акционарима, с тим да се умањује за износ средстава искоришћених за финансирање реструктурирања и трошкове поступка реструктурирања. Регулатор може са купцем акција договорити чак и поврат акција, такође, без обавезе прибављања сагласности првобитних акционара.⁶⁰

За сврхе преузимања акција може се основати и банка за посебне намјене. У Р. Српској ову банку оснива сам ентитет или један или више субјеката, односно друштва у дјелимичном или потпуном власништву Р. Српске. Сврха преузимања је одржавање критичних функција банке у реструктурирању и накнадна продаја пренесених акција.⁶¹ Банка за посебне намјене, њени органи управљања или више руководство не одговарају за штету причињену акционарима банке у реструктурирању због свог дјеловања или пропуста у извршавању дужности, осим уколико је до тога дошло услед грубе непажње или теже повреде радне дужности. Исто као и у случају продаје трећим лицима, регулатор може одлучити да изврши поврат акција са банке за посебне намјене бившим власницима, без њихове сагласности, али може извршити и њихов пренос на треће лице.⁶²

У енглеском праву се, поред продаје акција трећем лицу или преноса на посебну банку основану од стране Банке Енглеске (тзв. *bridge bank*), издваја и трећа мјера стабилизације, а то је привремено јавно власништво над банком када Трезор може наложити пренос акција на име-

---

59 Изузетно, продаја се може спровести и без јавне објаве околико би се њоме онемогућило или отежало испуњење једног или више циљева реструктурирања. У таквим случајевима се продаја може договорити и директно са одређеним купцем. Види: Закон о банкама Р. Српске, чл. 242 ст. 5 и 6.

60 Закон о банкама Србије, чл. 128љ ст. 5. Такође, Закон о банкама Р. Српске, чл. 241 ст. 3. У наведеном члану су дефинисана и посебна правила која се односе на стицање квалификованог учешћа, као одступање од општег режима. Тако нпр., Агенција за банкарство може изузетно извршити продају и прије одлучивања о захтјеву за стицање квалификованог учешћа.

61 Више о оснивању банке за посебне намјене: Закон о банкама Р. Српске, чл. 243. За Србију, Закон о банкама Србије, чл. 128м.

62 Види: Закон о банкама Р. Српске, чл. 245 ст. 1.

новано лице од стране Трезора или компанију која је у потпуности у властништву Трезора.⁶³

На крају би се могло још истаћи да право Црне Горе поистовјећује термин реструктурирања са оним што у нашем праву садржински одговара појму статусних промјена привредних друштава,⁶⁴ али зато познаје институт докапитализације банке у привременој управи у оквиру којег наводи још једну могућност принудне продаје акција. Наиме, ако емисија акција која је спроведена на основу одлуке привременог управника о докапитализацији банке не успије, тада Централна банка може наложити продају акција постојећих акционара новим акционарима, уз обавезну докапитализацију. Ова мјера се изузетно може наложити и без претходног покушаја докапитализације од стране постојећих акционара када регулатор оцијени да је неопходно хитно рјешавање стања у банци у привременој управи у циљу одржавања финансијске стабилности.⁶⁵ Продају акција организује привремени управник банке.⁶⁶ Купци акција постојећих акционара су дужни да купе дио нове емисије акција који је пропорционалан њиховом учешћу у куповини акција постојећих акционара. У случају неуспјеха докапитализације, поништава се и претходна куповина и акције се враћају претходним имаоцима. Наиме, суштина ове мјере је у томе да се пронађу друга лица која ће обезбиједити банци додатну финансијску инјекцију, уколико то нису у стању постојећи акционари. Стога, у случају неуспјеха нема разлога ни за признањем претходне промјене акционара.

IV Закључак

С обзиром на посебан значај банака за привреду сваке државе, оне су подвргнуте специјалном правном режиму, како у сегменту компанијског права (оснивање, организациона структура, статус акционара), тако и у сегменту трговинског права (пословање банака). Проблематика стицања и располагања акцијама банака припада материји статусног права, с обзиром на то да се бави питањем могућности да неко лице постане ак-

63 Британски Закон о банкама из 2009 (*Banking Act*), пар. 11-13.

64 Види: Закон о банкама Црне Горе, чл. 43.

65 *Ibid*, чл. 127 ст. 1 и 2.

66 Одређује се почетна цијена по којој се акције продају два радна дана, а затим се та цијена сваког наредног радног дана умањује за 10%, с тим да умањење може износити највише 70% од почетне цијене акција. Види: Закон о банкама Црне Горе, чл. 127а ст. 5. Продаја се може извршити, поред давања налога овлашћеном учеснику на тржишту хартија од вриједности, и као продаја блока акција.

ционар банке, као и коришћења једног од имовинских права акционара, тј. права на располагање акцијама.

За разлику од општег рјешења по коме постоји начелна слобода трговања акцијама, посебно отворених акционарских друштава у која спадају и банке, акционари банака су подвргнути готово континуираном надзору регулатора и подлијежу значајним ограничењима. Приликом стицања акција у законом прописаним случајевима, потенцијални стицаоци морају добити претходну или накнадну сагласност регулатора, који има право дискреционе оцјене. Чак и уколико неко стекне акције независно од своје воље (нпр. насљеђивањем), мораће их отуђити уколико га регулатор оцијени неподобним за стицањем својства акционара, уз тренутну санкцију губитка акционарских права над тако стеченим акцијама. С друге стране, чак и кад намјеравају располагати са акцијама, акционари банке морају о томе претходно обавијестити регулатора.

Уколико се наведеним ограничењима додају и остале императивне норме које се намећу акционарима банака, нарочито у питањима принудне продаје акција банака које се налазе у стању реструктурирања, затим посебностима правног режима стицања сопствених акција, ограничавања узајамних капитал учешћа банака и других субјеката, посебно водећи рачуна о карактеру њихових дјелатности, те контроле пирамидалних структура које се стварају у банкарском сектору у циљу спречавања стварања монопола, може се закључити да је легислатива у односу на општи режим компанијског права прилично детаљнија и строжија. Циљ таквог приступа се, првенствено, састоји у остваривању транспарентности банкарске власничке структуре и спречавању поремећаја на финансијском тржишту.

Zoran VASILJEVIĆ, PhD

Assistant Professor at the Faculty of Law University of Banja Luka

THE SPECIFICITIES OF ACQUISITION AND DISPOSAL OF SHARES IN THE BANK

Summary

The author is concerned with specifics of the legal regime of acquisition and disposal of shares in banks in relation to the general regime of the company law. Thereby, the referred questions are analyzed through comparison of the solutions in the legal systems of the neighboring countries as well as some repre-

sentative legal systems. It is concluded that the legislation relating to the shareholding in the banking sector is more rigorous than the one that applies to other shareholders, especially of those companies that deal with non-financial activities. This viewpoint is validated by pointing out to the limitations of acquiring equity participation with the need to obtain the regulator's approval, the specificities of the acquisition of own shares and the possibility of forced sale of shares in the case of bank restructuring, as well as other limitations and obligations imposed on bank shareholders, which fulfillment is controlled by the regulators of the banking sector.

Key words: *acquisition of shares, bank, regulator, equity participation, restructuring.*